

УДК 330.341.1:332.12

О.В. Попело, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ЯК ДОМІНУЮЧА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

О.В. Попело, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ИННОВАЦИОННАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ДОМИНИРУЮЩАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ СИЛ РЕГИОНА

Olha Popelo, PhD in Economics

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

INNOVATIVE ACTIVITY AS A DOMINANT COMPONENT OF MODERNIZATION OF PRODUCTIVE FORCES OF THE REGION

Проаналізовано динаміку інноваційної активності та основних показників фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України. Розглянуто структуру інноваційно активних підприємств у розрізі технологічних секторів промисловості у 2013–2014 рр. Проведено ранжування регіонів України за обсягом реалізованої інноваційної продукції у 2014 р. Наведено розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за технологічними секторами. З'ясовано структуру витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2013–2014 рр.

Ключові слова: конкурентоспроможність, модернізація, продуктивні сили, інноваційна активність, інноваційний розвиток.

Проанализирована динамика инновационной активности и основных показателей финансирования инновационной деятельности промышленных предприятий Украины. Рассмотрена структура инновационно активных предприятий в разрезе технологических секторов промышленности в 2013–2014 гг. Проведено ранжирование регионов Украины по объему реализованной инновационной продукции в 2014 г. Приведено распределение общего объема финансирования инновационной деятельности промышленных предприятий по технологическим секторам. Выяснено структуру расходов по направлениям инновационной деятельности в 2013–2014 гг.

Ключевые слова: конкурентоспособность, модернизация, производительные силы, инновационная активность, инновационное развитие.

The dynamics of innovation activity and main indicators of innovation financing industrial enterprises of Ukraine have been disclosed. The structure of innovation active enterprises in terms of technology industry sectors in the 2013–2014 biennium has been considered. A ranking of Ukraine regions in terms of sales of innovative products in 2014 has been done. The distribution of the total funding innovation for industrial technology sectors has been given. The cost structure in the directions of innovation activity in 2013–2014 years has been presented.

Key words: competitiveness, modernization, productive forces, innovative activity, innovative development.

Постановка проблеми. Модернізаційні пріоритети розвитку економіки, загострення конкурентної боротьби, насичення ринків, обмеженість ресурсів вимагають від підприємств широкого новаторського підходу та максимального залучення інноваційного потенціалу продуктивних сил регіонів. Інновації є стимулом для конкурентоспроможного розвитку підприємств, формують лідируючі позиції та можливість виходу на світові ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкий огляд теоретичних та прикладних аспектів питання конкурентоспроможності економіки країни та інноваційного розвитку наведено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: О. Алімов, О. Амоша, І. Бистряков, М. Бутко, З. Герасимчук, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Дорогунцов, Ф. Заставний, Я. Олійник, М. Фащевський, Л. Чернюк, М. Чумаченко та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивченню різнобічних аспектів інноваційної активності присвячено чимало наукових напрацювань, тоді як оцінка сучасного стану і тенденцій розвитку інноваційної діяльності підприємств потребує більш детального дослідження та аналізу.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Метою статті є оцінювання тенденцій розвитку та аналіз динаміки основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств як домінуючої складової продуктивних сил регіону.

Виклад основного матеріалу. Сталий соціально-економічний розвиток регіонів України можливий сьогодні за умови здійснення інноваційної діяльності. Інновації для підприємств є основою творчого процесу, вони змушують шукати нові форми і методи управління для забезпечення тривалої стабільності ефективного виробництва, стають тим фундаментом, який забезпечує конкурентні переваги та лідируючі позиції на внутрішньому і світовому ринках.

У 2014 р. здійснювали інноваційну діяльність у промисловості 1609 підприємств, що становить 16,1 % від загальної кількості промислових підприємств України, з них 1208 впровадили у виробництво інноваційну продукцію та інноваційні процеси (рис. 1).

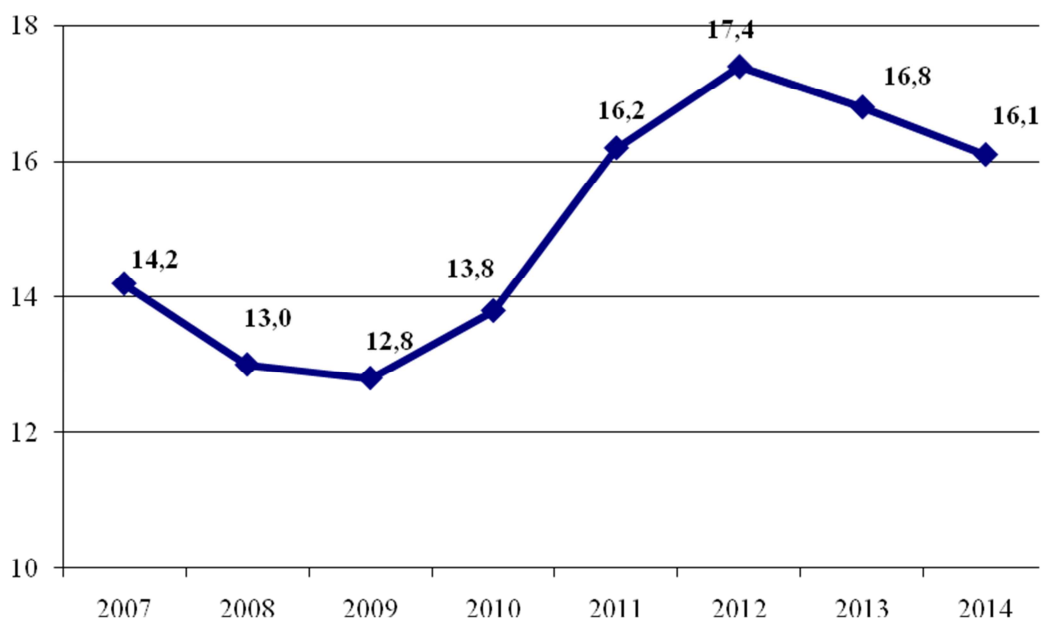

Рис. 1. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств (у % до загальної кількості промислових підприємств в Україні), 2007–2014 рр.

Джерело: складено на основі [2; 3; 4; 5].

Серед інноваційно активних підприємств (%):

- 61,7 – здійснювали придбання машин, обладнання та програмного забезпечення;
- 19,8 – навчання та перепідготовку персоналу;
- 17,6 – внутрішні та зовнішні НДР;
- 8,7 – інші роботи;
- 5,2 – придбання зовнішніх знань;
- 4,9 – ринкове запровадження інновацій.

У 2014 р. у порівнянні з минулим роком кількість підприємств, що освоювали виробництво нових видів продукції, зменшилась і становила 600 підприємств (у 2013 р. – 683, 2012 р. – 704, 2011 р. – 731) (рис. 2).

У 2014 р. суттєво зменшилась кількість інноваційно активних підприємств у Донецькій області (з 85 у 2013 р. до 45 одиниць у 2014 р.) та Луганській області (з 61 до 16 одиниць відповідно). Також низхідну тенденцію мали Вінницька, Житомирська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області. Основними причинами, на нашу думку, є глибока соціально-економічна криза та падіння курсу національної валюти.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств, що освоювали виробництво інноваційних видів продукції, од. Джерело: складено на основі [2; 3; 4; 5].

Серед регіонів України високий показник інноваційно активних підприємств у відсотках до загальної кількості промислових підприємств мали Запорізька (22,9 %, або 108 підприємств), Івано-Франківська (22,8 %, або 99 підприємств), Харківська (22,4 %, або 191 підприємство), Херсонська (24,2 %, або 54 підприємства) області та м. Київ (21,7 %, або 168 підприємств).

Найнижчі показники мали Волинська (10,8 %, або 30 підприємств), Закарпатська (6 %, або 16 підприємств), Полтавська (8 %, або 33 підприємства), Хмельницька (11 %, або 38 підприємств) та Черкаська (10,6 %, або 37 підприємств) області.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2014 р. становив 25669,0 млн грн, або 2,5 % від загального обсягу промислової продукції.

Середню частку інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції перевищили Закарпатська (8,4 %, або 837,6 млн грн), Івано-Франківська (3,8 %, або 883,2 млн грн), Кіровоградська (2,9 %, або 504,4 млн грн), Полтавська (8,9 %, або 6519,5 млн грн), Сумська (10,4 %, або 2610,7 млн грн), Харківська (3,8 %, або 2609,8 млн грн) та Херсонська (5,4 %, або 657,8 млн грн) області.

За результатами аналізу проведено ранжування регіонів України за обсягом реалізації інноваційної продукції у розрахунку на душу населення (рис. 3).

Виявлено чотири групи:

- регіони-лідери (з обсягом реалізованої інноваційної продукції понад 900 грн на душу населення) – Полтавська, Сумська та Харківська області;
- провідні регіони (з обсягом реалізованої інноваційної продукції від 600 до 900 грн на душу населення) – Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Херсонська області та м. Київ;
- периферійні регіони (з обсягом реалізованої інноваційної продукції від 300 до 600 грн на душу населення) – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська та Черкаська області;
- регіони-аутсайтери (з обсягом реалізованої інноваційної продукції до 300 грн на душу населення) – Донецька, Житомирська, Луганська, Львівська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області.

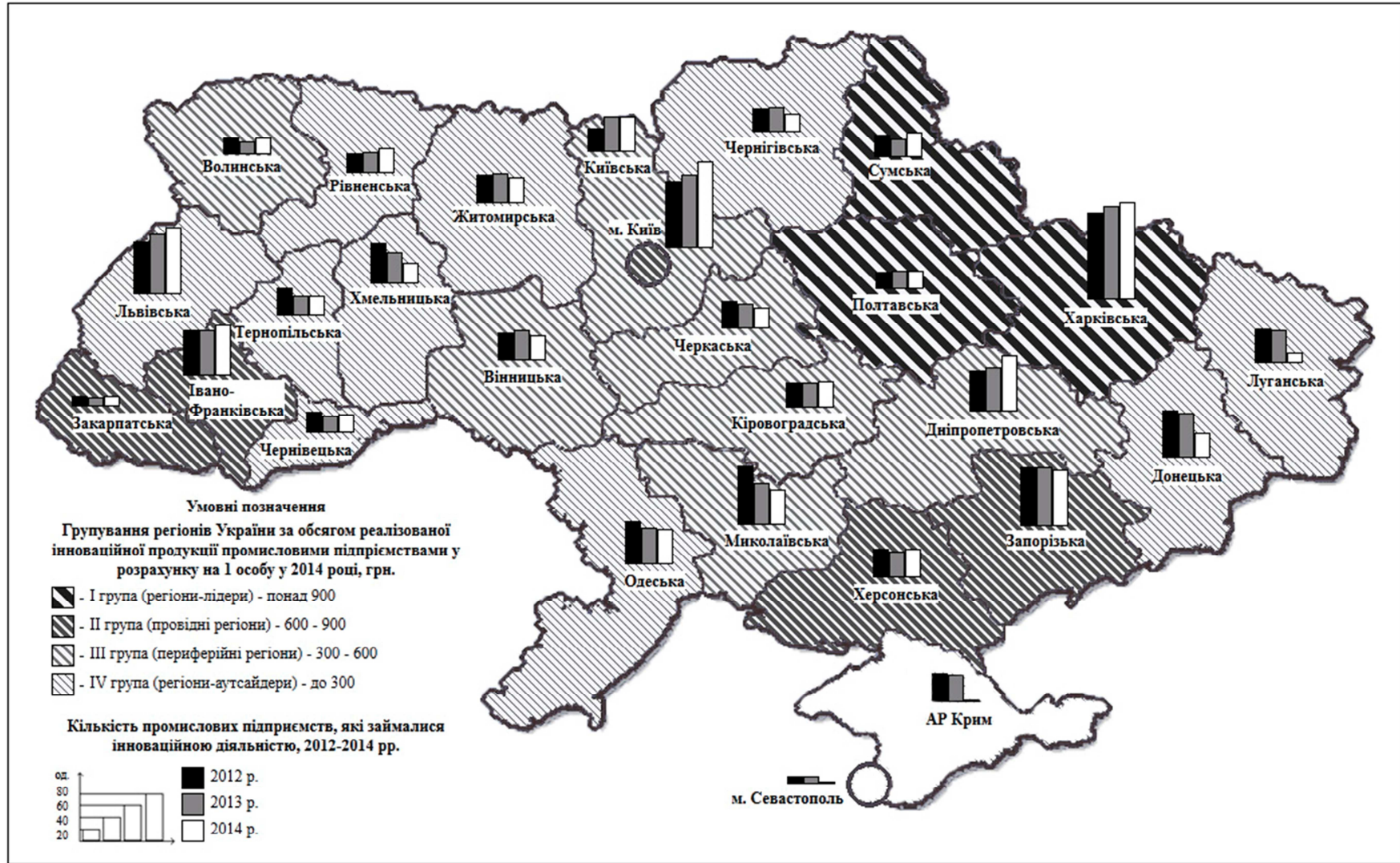

Рис. 3. Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств України

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 5].

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Серед підприємств, що впроваджували інновації, слід відзначити:

- у впровадженні інноваційної продукції та процесів: Запорізьку (46 та 37 од.), Львівську (42 та 49 од.), Харківську (68 та 137 од.) області та м. Київ (74 та 110 од.);
- у впровадженні організаційних інновацій: Запорізьку (11 од.), Кіровоградську (12 од.), Харківську (15 од.) області та м. Київ (21 од.);
- у впровадженні маркетингових інновацій: Запорізьку (12 од.), Івано-Франківську (12 од.), Львівську (12 од.), Харківську (25 од.) області та м. Київ (21 од.).

У 2014 р. у порівнянні з 2013 р. кількість інноваційно активних підприємств високотехнологічного сектору збільшилась на 0,7 в.п., середньовисокотехнологічного – на 0,1 в.п., а середньонизькотехнологічного – зменшилось на 0,8 в.п., кількість низькотехнологічного не змінилась (рис. 4).

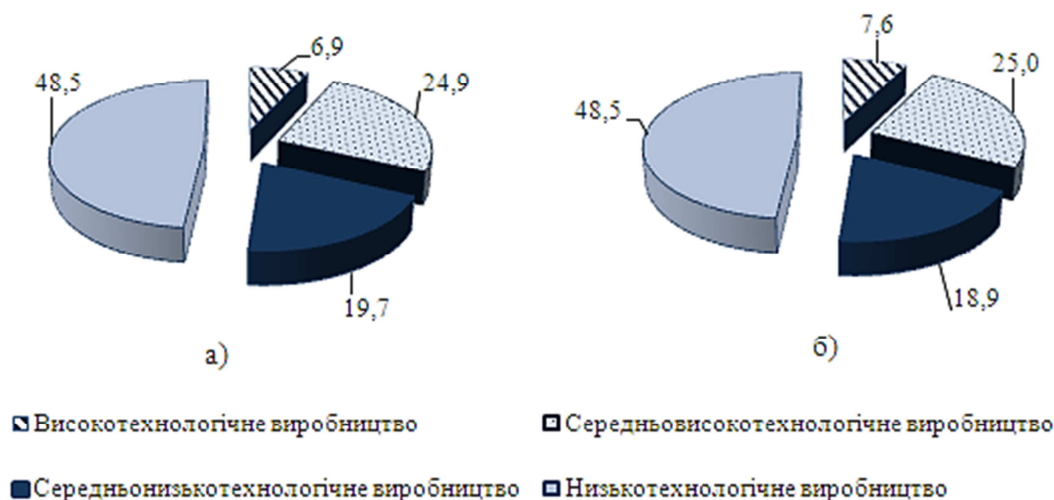

Рис. 4. Структура інноваційно-активних підприємств у розрізі технологічних секторів промисловості у 2013 (а) і 2014 (б) рр., %

Джерело: складено на основі [3; 4; 5].

У розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (38,2%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34%), інших транспортних засобів (33,9%), підприємства з добування металевих руд (30,4%), підприємства з іншої діяльності щодо поводження з відходами (28,6%) та машинобудування (27%).

Із загальної кількості інноваційно активних підприємств 17,1% припадає на виробництво харчових продуктів; 9,6% – виробництво машин та устаткування; 5,4% – виробництво готових металевих виробів (крім машин і устаткування); 4,7% – виробництво хімічних речовин і хімічної продукції.

Найвищі значення інноваційно активних підприємств мають:

- виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування (56,7%);
- виробництво зброї і боєприпасів (50%);
- виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 38,2%.

Активізація і прискорення інноваційного розвитку підприємств можливо сьогодні лише за умов достатнього фінансування інноваційних проектів.

У 2014 р. зменшився загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, який становив 7695,9 млн грн проти 9562,63 млн грн у 2013 р.

На рис. 5 представлено динаміку інтенсивності інноваційних витрат, що характеризує відношення обсягів фінансування інноваційної діяльності до обсягів реалізації про-

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

мислової продукції. Починаючи з 2011 р. цей показник має низхідний характер і становить від 1,28 % у 2011 р. до 0,76 % у 2014 р. Обсяг фінансування інноваційної діяльності, який розраховано у відсотках до ВВП, становив у 2013 р. – 0,7 %, у 2014 р. – 0,5 %. Це найнижче значення за останні 14 років. Найвищий показник зафіксовано у 2007 році – 1,5 %.

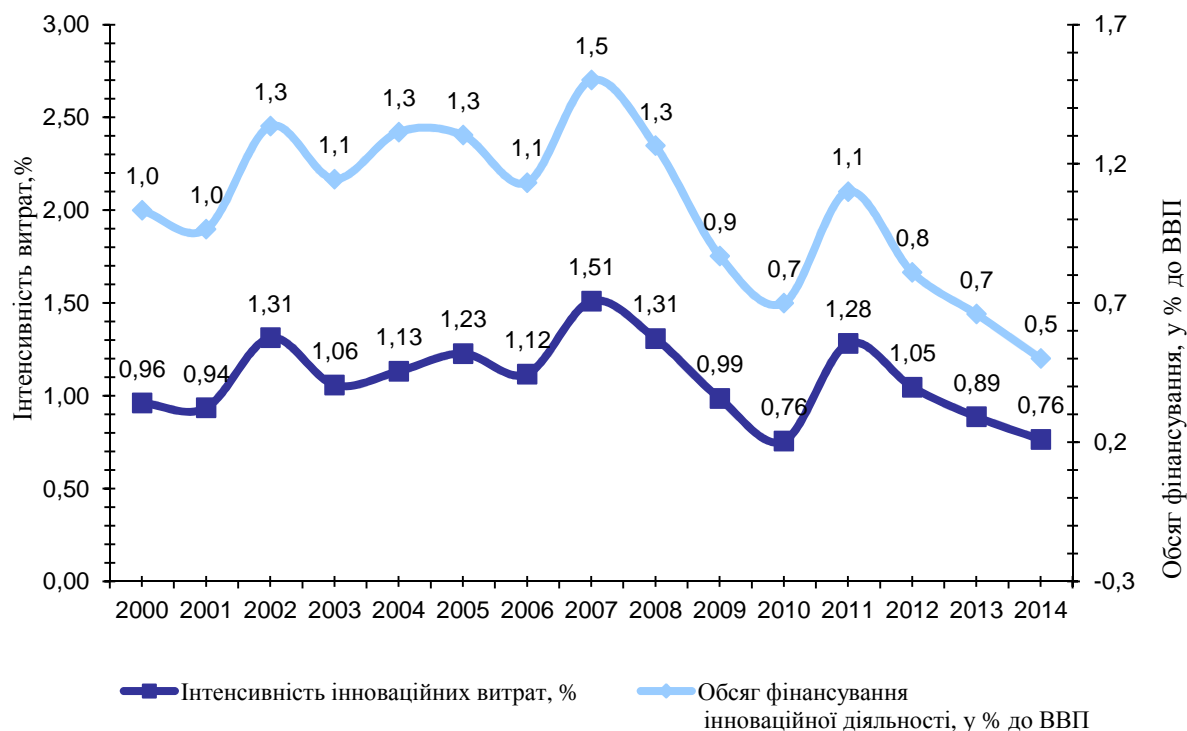

Рис. 5. Динаміка основних показників фінансування інноваційної діяльності
Джерело: складено на основі [2; 3; 4; 5].

За технологічними секторами найбільша частка витрат на інноваційну діяльність, як і у 2013 році, припадає на підприємства низькотехнологічного сектору (до якого належить виробництво харчових продуктів) – 47,3 % від загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (рис. 6).

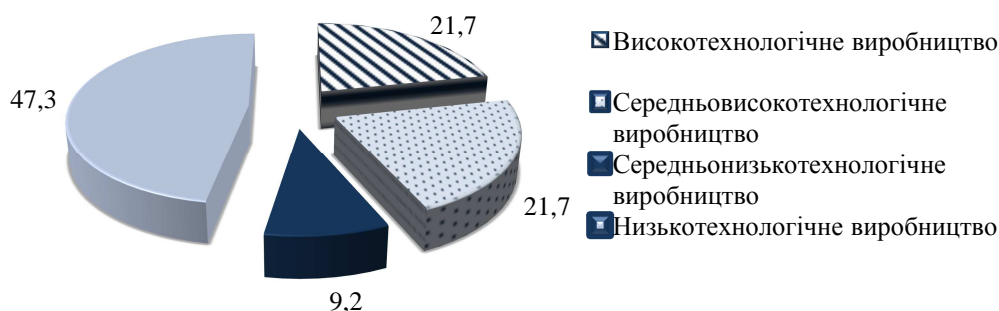

Рис. 6. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за технологічними секторами у 2014 р., %
Джерело: складено на основі [4; 5].

У структурі фінансування інноваційної діяльності у 2014 р. основним джерелом фінансування є власні кошти підприємств – 6540,3 млн грн (85 %), кредити становлять 561,1 млн грн (7,3 %), частка державного бюджету – 349,8 млн грн (4,5 %), кошти вітчизняних та іноземних інвесторів – 146,9 млн грн (1,9 %) (табл.).

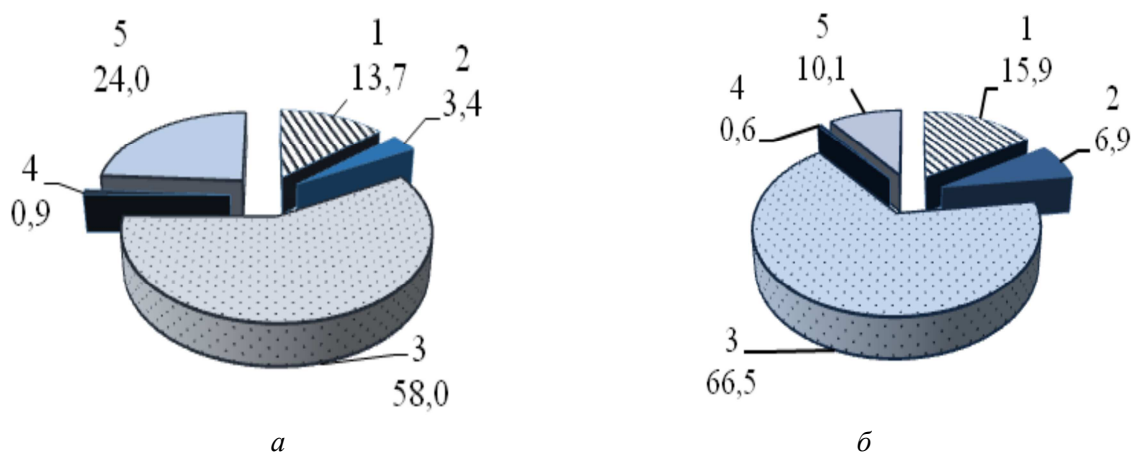
Таблиця

Динаміка та структура фінансування інноваційної діяльності

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн грн	1757,1	5751,6	8045,5	14334	11481	9562,6	7695,9
<i>у % до ВВП</i>	<i>1</i>	<i>1,3</i>	<i>0,7</i>	<i>1,1</i>	<i>0,8</i>	<i>0,7</i>	<i>0,5</i>
<i>з них за рахунок (у % до загального обсягу фінансування):</i>							
власних коштів	79,6	87,7	59,3	52,9	63,9	72,9	85,0
державного бюджету	0,4	0,5	1,1	1,0	2,0	0,3	4,5
місцевих бюджетів	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	1,6	0,1
позабюджетних фондів	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
вітчизняних інвесторів	2,8	1,4	0,4	0,3	1,3	1,3	0,1
іноземних інвесторів	7,6	2,7	30,0	0,4	8,6	13,1	1,8
кредитів	6,3	7,1	7,8	38,3	21,0	6,6	7,3
інших джерел	1,3	0,3	1,3	6,9	3,0	4,2	0,8

Джерело: складено на основі [2; 3; 4; 5].

У структурі витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2014 р. порівняно з 2013 р. збільшилися витрати на внутрішні НДР на 2,2 %, зовнішні НДР – на 36,5 %, інші витрати на придбання машин, обладнання – на 8,5 % (рис. 7).

- 1 – інноваційні витрати на внутрішні НДР
 2 – інноваційні витрати на зовнішні НДР
 3 – інноваційні витрати на придбання машин, обладнання та ПЗ
 4 – інноваційні витрати на придбання інших зовнішніх знань
 5 – інші інноваційні витрати

*Рис. 7. Структура витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2013 (а) і 2014 (б) рр., %
 Джерело: складено на основі [3; 4; 5].*

У результаті інноваційної діяльності промислові підприємства України створили нові технології, 28 яких було передано іншим підприємствам, у т. ч. 8 – за межі України.

Реалізацію продукції за межі України здійснювало 295 підприємств, обсяг якої становив 29,2 % від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції.

Висновки і пропозиції. Сучасні глобалізаційні виклики доводять можливість успішної боротьби за світові ринки лише на базі широкого впровадження інновацій. Пошук і застосування інноваційних підходів – вимога часу, умова раціонального використання наявних ресурсів, оптимального задіяння внутрішнього ринку, інтенсивного накопичення і використання інтелектуального капіталу.

В умовах падіння економічних показників гостра конкурентна боротьба диктує необхідність активізації інноваційної діяльності промислових підприємств як домінуючої

складової модернізації продуктивних сил регіонів, найбільш ефективного способу підвищення їх конкурентоспроможності та подальшого розвитку на інтенсивній основі.

Список використаних джерел

1. *Бутко М. П.* Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору : [монографія] / М. П. Бутко, О. В. Попело ; [під ред. наук. кер. д-ра екон. наук, проф. М. П. Бутка]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2014. – 372 с.
2. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 р.* : [стат. зб.] / [за ред. І. В. Калачова]. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.
3. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 р.* : [стат. зб.] / [за ред. О. О. Кармазіна]. – К. : Держкомстат, 2014. – 314 с.
4. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 р.* : [стат. зб.] / [за ред. О. О. Кармазіна]. – К. : Держкомстат, 2015. – 255 с.
5. *Офіційний сайт Державного агентства з питань електронного урядування України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dknii.gov.ua.
6. *Попело О. В.* Прикладні дослідження та їх вплив на задіяння інноваційної домінанти модернізації продуктивних сил регіону / О. В. Попело // *Економіка та держава*. – 2015. – № 7. – С. 49–53.
7. *Попело О. В.* Фундаментальні дослідження як ядро інноваційного розвитку регіонів України / О. В. Попело // *Сталий розвиток економіки*. – 2015. – № 3 (28). – С. 153–160.
8. *Popelo O.* Influence of the intellectual resources on the modernization of productive forces in Ukrainian regions. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference “Topical Researches of the World Science”. Volume 4, Pages 57–59, June 2015 (Dubai, UAE).